

NICOLAE IORGA ȘI GHEORGHE I. BRĂTIANU – DOI ISTORICI ROMÂNI DE TALIE EUROPEANĂ*

Ioan Scurtu

**Nicolae Iorga and Gheorghe I. Brătianu –
two European-class Romanian historians**

Abstract: The study is a comparative analysis on Nicolae Iorga's and Gheorghe I. Brătianu's life, mentality, and work, as well as on their role in promoting the Romanian and universal historiography in the first half of the 20th century. It is estimated - based on actual evidence - that the two great Romanian historians were highly prestigious personalities, who have enjoyed much appreciation from their contemporaries.

Tags: historiography, mentality, congress, magazine, institute, university, work

De-a lungul timpului, românii s-au impus în conștiința europeană și chiar mondială prin realizări de excepție, în variate domenii. Nume precum Constantin Brâncuși (sculptură), Henri Coandă (aviație). Ana Aslan (medicină), Dimitrie Gusti (sociologie), George Enescu (muzică) sunt bine cunoscute și recunoscute pe plan mondial.

Dintre istorici pot fi citați A.D. Xenopol, Dimitrie Onciul, Vasile Pârvan, N. Iorga, Gheorghe I. Brătianu. La ultimii doi ne vom referi în continuare, urmărind o analiză comparativă, atât în ceea ce privește viața, concepția și opera lor, cât și evoluția istoriografiei mondiale la sfârșitul secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea.

Diferența de vârstă între cei doi era de 27 ani (N. Iorga s-a născut în 1871, iar Gheorghe I. Brătianu în 1898), astfel că au aparținut unor generații diferite. N. Iorga era deja o personalitate marcantă a culturii românești, când Gheorghe I. Brătianu vedea lumina zilei. Primii pași în domeniul istoriografiei au fost făcuți de Gheorghe I. Brătianu sub îndrumarea și cu încurajarea lui N. Iorga.

Cu toată diferența de vârstă, între cei doi existau **multe similitudini**. Ambii s-au format ca istorici în urma studiilor efectuate în

* Comunicare susținută la Academia Oamenilor de Știință din România.

străinătate: N. Iorga în Franța, după care și-a susținut doctoratul în Germania (la Leipzig), iar Gheorghe I. Brătianu a obținut licența, precum și doctoratul la Paris. Ambii au fost profesori de istoria universală: Iorga la Universitatea din București (1895-1940), Brătianu la Universitatea din Iași (1923-1940) și apoi la cea din București (1940-1947).

Atât N. Iorga, cât și Gheorghe I. Brătianu s-au implicat în viața politică, devenind șefi de partide: Iorga a întemeiat, în 1910, Partidul Naționalist-Democrat, iar Gheorghe I. Brătianu a constituit, în 1930, Partidul Național-Liberal (georgist).

Au avut o moarte tragică: N. Iorga a fost asasinat de legionari în 1940, iar Brătianu și-a găsit sfârșitul în închisoarea din Sighet (1953).

Similitudini există și în privința preocupărilor privind problemele teoretice, temele abordate în cursurile și în scrierile lor, precum și prin implicarea în comunitatea internațională a istoricilor.

Cei doi istorici români au participat la **dezbatările de idei** privind istoriografia. La mijlocul secolului al XIX-lea istoriografia europeană era dominată de romantism. În prim-plan erau puse personalitățile eroice și marile bătălii, imaginația și propria „trăire” ocupând un loc important.

Ca o contra-reacție, spre sfârșitul acestui secol a apărut „școala critică”, potrivit căreia istoria trebuia scrisă numai pe bază de documente, cu detașare și deplină imparțialitate.

La începutul secolului al XX-lea s-a impus concepția potrivit căreia istoricul trebuia să promoveze o viziune globală, integratoare ale tuturor activităților umane. Chiar în anul 1900, istoricul Henri Berr a început să editeze *Revue de synthèse historique* și colecția **L'évolution de l'humanité**, din care în perioada interbelică au apărut 60 de volume.

N. Iorga a fost unul **dintre cei mai activi istorici europeni** de la sfârșitul secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX. În 1911 acesta aprecia că istoricul trebuia să fie un animator neobosit al tradițiilor naționale, un mărturisitor al unității neamului său peste hotarele politice și de clasă, un descoperitor de idealuri. În opinia sa, rolul dominant în evoluția omenirii îl aveau ideile, dar cercetarea istorică trebuia să cuprindă toate aspectele activității umane. Această concepție a fost expusă în 1913 la Congresul internațional de științe istorice, desfășurat la Londra, în comunicarea **Les bases nécessaires d'une nouvelle histoire du Moyen Age**. În cele două volume din **Histoire et historiens depuis cinquante ans**, publicate la Paris în 1927, N. Iorga făcea un bilanț al diverselor școli istoriografice, inclusiv al istoriografiei românești, pe care

o integra în istoriografia europeană.

La sfârșitul primului deceniu de după Marele Război (Primul Război Mondial), istoriografia mondială își căuta noi căi de evoluție. Foarte activi s-au dovedit a fi istoricii francezi Lucien Febre și Marc Bloch, care militau pentru o abordare interdisciplinară a problemelor de istorie, un loc important ocupându-l sociologia, economia politică, studiul mentalităților.

În acea perioadă de frământări s-a desfășurat, în Norvegia (la Oslo), Congresul internațional de istorie. A fost momentul întâlnirii lui Gheorghe I. Brătianu cu Marc Bloch, cei doi istorici făcând un util schimb de opinii. Un an mai târziu, în 1929, Marc Bloch și Lucien Febre au înființat revista *Annales d'histoire économique et sociale*, care publica studii interdisciplinare, bazate pe istorie, sociologie, etnografie, economie politică etc. Gheorghe I. Brătianu a devenit unul dintre cei mai activi colaboratori ai acestei reviste.

Școala de la *Annales* a intrat în dispută cu vechea istoriografie, în care accentul era pus pe factorul politic.

O asemenea controversă s-a înregistrat și în România, între „școala nouă” reprezentată de Gheorghe I. Brătianu, Constantin C. Giurescu și P.P. Panaitescu, și „școala veche” a lui N. Iorga. În realitate nu era atât vorba despre concepții diferite, cât de dorința tinerilor istorici de a se emancipa de sub tutela dominatoare a lui N. Iorga. Mai ales Constantin C. Giurescu și-a făcut o profesie din a scormoni în opera lui N. Iorga și a găsi o dată greșită sau un nume scris eronat.

Gheorghe I. Brătianu a continuat să-i poarte o mare stimă lui Nicolae Iorga, precizând: „Se cuvine să nu uităm pe umerii cui ne-am ridicat pentru a privi peste peretele despărțitor, iar altora le este dat să cumpănească cu judecata lor opintirea uriașului pe care se sprijină contribuția acelor ce pot privi mai departe, fiindcă au venit mai târziu”.

La Congresul internațional de istorie desfășurat în Elveția (la Zürich) în 1938, Gheorghe I. Brătianu a prezentat comunicarea **Une nouvelle histoire de l'Europe au Moyen Age: la fin du monde antique et le triomphe de l'Orient**. Elaborată în spiritul Școlii de la *Annales* comunicarea a fost primită cu mult interes de cea mai importantă reuniune a istoricilor din întreaga lume.

La același Congres, N. Iorga a prezentat o comunicare de înaltă ținută teoretică privind „permanențele istoriei” care, în concepția sa, erau: *pământul* (mediul geografic), *rasa* (poporul) și *ideea* (rațiunea).

Bucurându-se de o largă apreciere în lumea specialiștilor, N. Iorga a fost ales vicepreședintele Comitetului Internațional de Științe Istorice pe o perioadă de 5 ani.

Atât N. Iorga, cât și Gheorghe I. Brătianu s-au înscris în **curentul înnoitor al istoriografiei mondiale**, care-și propunea să reconstituie trecutul cu luminile și umbrele lui. Întemeind-se pe documentele de arhivă, cei doi istorici apreciau că atunci când acestea lipseau nu trebuia lăsat un loc gol, ci să se recurgă la alte izvoare, inclusiv orale, la folclor, să facă analogii, să-și pună în funcțiune imaginația și chiar fantezia pentru a oferi o operă coerentă și credibilă asupra evoluției omenirii din cele mai vechi timpuri până în actualitate.

N. Iorga aprecia că „fiecare loc de pe pământ are o poveste a lui, dar trebuie să tragi bine cu urechea ca s-o auzi și trebuie un dram de iubire ca s-o înțelegi”. Tot N. Iorga scria: „Fiecare nație e o energie având izvoarele și împrejurările ei deosebite, caracterul și misiunea ei specială. Dar nici una din aceste energii nu se poate izola absolut pentru studiu și nu trebuie să fie izolată pentru aceasta. Trăiesc doar în același aer și merg pe același pământ”. În viziunea sa, istoria universală nu era o suită de istorii naționale, ci un ansamblu de relații culturale, politice, economice, de transformări, potențări și slăbiri. Procesele istorice trebuiau analizate atât secvențial, cât și în procesul derulării lor. Astfel, istoricul român N. Iorga pregătea terenul pe care avea să se afirme Fernand Braudel, care a introdus conceptele de „durată scurtă” și „durată lungă” a istoriei, abordate într-o viziune globală.

N. Iorga și Gheorghe I. Brătianu se numără printre promotorii unei noi științe – *geopolitica*, un concept lansat de suedezul Rudolf Kjellen în 1899, care avea să capete consistență după Primul Război Mondial.

Cei doi istorici s-au preocupat de crearea unui **cadru organizatoric** adecvat pentru o activitate coerentă și substanțială. În acest scop au editat **reviste** cu o periodicitate stabilă.

N. Iorga a fost inițiatorul primei reviste de istorie din România (până atunci problemele de istorie erau abordate în reviste culturale, cu un profil mozaicat). Aceasta a apărut în 1915 cu titlul *Revista Istorică* și publica studii cu o tematică diversă. Un spațiu consistent era acordat pentru note și recenzii aspra cărților publicate în țară și în străinătate. Din 1924, N. Iorga a editat *Revue historique de Sud-Est Européen*, iar începând cu 1938 a asigurat conducerea *Buletinului Comisiei Istorice a României*, editat de Ion Bogdan începând din 1916.

La rândul său, Gheorghe I. Brătianu a editat, din 1931 până în 1947, *Revista Istorică Română*, împreună alți colegi de generație: Constantin C. Giurescu, Scarlat Lambrino, P.P. Panaitescu. De asemenea, Gheorghe I. Brătianu a fost unul dintre fondatorii revistei *Geopolitica și Geo-istoria*, subintitulată *Revistă Română pentru Sud-Estul European*, care a apărut în anii 1941-1944.

Pe lângă activitatea în cadrul catedrei univesitare, N. Iorga și Gheorghe I. Brătianu au condus **institute** de cercetare științifică. N. Iorga a fondat în 1914 Institutul de Studii Sud-Est Europene, iar după îndelungi stăruințe, a reușit să înființeze, în 1937, Institutul de Istorie Universală pe care l-a condus până la moartea sa în noiembrie 1940. Succesorul său la Catedra de Istorie Universală a Universității din București, a devenit Gheorghe I. Brătianu, care în 1941 a preluat și conducerea Institutului de Istorie Universală, căreia i-a dat numele întemeietorului.

Publicarea izvoarelor istorice s-a aflat în atenția ambilor istorici. Înzestrat cu o uriașă putere de muncă și având multiple cunoștințe în domeniul paleografiei și al limbilor străine, N. Iorga a publicat, între 1901 și 1916, singur, 31 volume intitulate **Studii și documente cu privire la istoria românilor**, la care se adaugă alte patru volume din **Colecția Hurmuzachi** (1897-1917). Ulterior, marele istoric a editat alte câteva zeci de volume de documente istorice.

La rândul său, Gheorghe I. Brătianu a publicat câteva volume de documente, între care cel intitulat **Actes de notaires génois de Péra et de Caffa de la fin du treizième siècle (1281-1290)**, apărut în 1927.

Cum era firesc, N. Iorga și Gheorghe I. Brătianu au acordat o atenție specială **istoriei românilor**.

Cărțile lui N. Iorga din acest domeniu sunt de ordinul sutelor, ele privind personalități (Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Constantin Brâncoveanu, Alexandru Ioan Cuza, Carol I, regele Ferdinand etc), evenimente deosebite (războaiele cu turcii în Evul Mediu, Războiul de Independență din 1877, Războiul Unității Naționale din 1916-1919, încoronarea de la Alba Iulia din 1922), aspecte sociale și culturale (drumuri și orașe, sate și mănăstiri, chipuri și icoane) etc. etc. O încununarea acestui uriaș efort a fost monumentală lucrare **Istoria Românilor**, în 11 volume, apărute în anii 1936-1939.

Gheorghe I Brătianu a publicat mai multe zeci de studii și câteva cărți privind istoria românilor, cu analize speciale asupra formării și continuității poporului român, constituirii statelor medievale românești,

organizării sociale și politice a românilor în Evul Mediu.

Între acestea, **Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești** (1945); **Sfatul Domnesc și Adunările de Stări în Țările Române în cadrul istoriei universale** (care avea să fie publicată abia în 1995); **Acțiunea politică și militară a României în 1919, în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I.C. Brătianu** (1939); **Cuvinte către români. Zece conferințe și prelegeri** (1942).

Ambii istorici au publicat lucrări de **istoria românilor în limbi de circulație internațională**, oferind astfel străinilor posibilitatea de a cunoaște trecutul acestui popor.

Încă din 1902, N. Iorga a publicat **Scènes et histoire du passé Roumain**. În 1905 a apărut la Gotha lucrarea în două volume **Geschichte des rumänischen Volkes im Rahmen seiner Staatsbildungen**, tradusă apoi în limba română cu titlul **Istoria poporului românesc**, în patru volume. În 1911, N. Iorga a publicat în limba italiană **Breve storia del Rumeni**, iar în 1925 în engleză **A History of Romania**.

Dintre lucrările lui Gheorghe I. Brătianu privind istoria românilor publicate în limbi de circulație internațională menționăm: **Un énigme et un miracle historique: le peuple roumain** (1937, cu o nouă ediție în 1942), în care a demonstrat autohtonismul românilor și faptul că formarea poporului român a fost un proces istoric firesc, și nu o enigmă, așa cum încerca să acrediteze istoriografia maghiară și o bună parte a celei occidentale. Gheorghe I. Brătianu a publicat în 1943 cartea **Le problème de la continuité daco-romaine** și lucrarea de sinteză intitulată **Origines et formation de l'unité roumaine**, demonstrând că unitatea a constituit o coordonată esențială a evoluției poporului român. Tot în timpul războiului a tipărit cartea **La Bessarabie. Droits nationaux et historiques** (1943).

Atât N. Iorga, cât și Gheorghe I. Brătianu s-au preocupat de **încadrarea istoriei românilor în ansamblul istoriei universale**.

Spre exemplu, referindu-se la tradiția istorică privind formarea statelor românești, Brătianu admitea posibilitatea existenței lui Negru Vodă și a descălecatului în general, argumentând că și în cazul altor popoare tradiția s-a dovedit a fi apropiată de realitate. El cita legendele privind Troia, întemeierea Romei, rolul lui Wilhelm Tell etc.

În 1936, Brătianu publica un amplu studiu intitulat **La Roumanie et la crise du système politique européen**, iar în 1941 lucrarea **Deuxième mémoire sur la question roumaine en 1940: le**

démembrement de la Roumanie ou clearing démographique et territorial du Sud-Est de l'Europe (cu ediții în germană și italiană).

N. Iorga a fost prolific și în acest domeniu. În 1935-1936 a publicat lucrarea **La place des Roumains dans l'histoire universelle**, 3 volume, iar în anii 1937-1945 i-a apărut în limba franceză **Histoire des Roumains et de la roumanité orientale**.

N. Iorga a fost primul istoric român care s-a încumetat să abordeze **probleme de istorie universală**. Din inițiativa profesorului s-a editat *Bulletin de l'Institut pour l'Etude de l'Europe Sud-Orientale* (1914-1922) și apoi *Revue Historique de Sud-Est Européen* (1924-1940). În România s-a desfășurat cel dintâi Congres de studii sud-est Europene (1924), prima mare reuniune internațională pe teme de istorie organizată de țara noastră.

Cu lucrarea **The Byzantine Empire**, publicată în 1907, N. Iorga s-a impus ca unul dintre cei mai reputați specialiști în istoria acestui imperiu, beneficiind de aprecieri elogioase din parte reputatului istoric Charles Diehl. În 1934, Iorga a tipărit **Histoire de la vie Byzantine Empire** (3 volume), iar în 1940 **Etudes Byzantines**. De un larg interes s-a bucurat lucrarea, devenită clasică, **Byzance après Byzance**, în care a argumentat ideea că, după cucerirea Constantinopolului de către otomani, Țările Române au asigurat supraviețuirea elementelor de civilizație Bizantină.

Profesorul Iorga a acordat o atenție specială istoriei Imperiului otoman, publicând, între 1908 și 1913, lucrarea **Geshichte des osmanischen Reiches** (5 volume), în care a lansat ideea că Țările Române au asigurat supraviețuirea elementelor de civilizație bizantină după cucerirea Constantinopolului de către otomani. A publicat, în limba franceză, mai multe cărți consacrate cruciadelor, începând cu Philippe de Mézières, care a constituit subiectul tezei sale de doctorat. N. Iorga s-a preocupat și de istoria popoarelor din Peninsula Balcanică, subliniind unitatea acestei zone, ca arie de civilizație. În 1913 a publicat **Istoria statelor balcanice în epoca modernă**, tradusă în 1914 în limba franceză. În 1925 a publicat, la Paris, **Histoire des Etats Balcaniques jusqu'a 1924**.

N. Iorga nu a ezitat să cerceteze și să publice lucrări privind istoria unor țări, popoare și personalități din centrul și vestul Europei, concurându-i, într-o manieră pozitivă, pe colegii săi de la Universități cu renume. Menționăm **Istoria poporului francez** (1919), **Cugetare și faptă germană** (1918), **Originea și dezvoltarea statului austriac** (1918), precum și istorii ale Spaniei, Italiei, Portugaliei, Angliei,

Poloniei, Rusiei, Ungariei, Elveției, Albaniei.

În 1921-1922 a publicat trei volume intitulate: **Papi și împărați; State și dinastii; Revoluții politice și întregiri naționale.**

Pe N. Iorga l-a interesat istoria oamenilor care locuiau în preajma apelor, drept care a publicat **Chestiunea Rinului** (1912), **Chestiunea Dunării** (1913), **Chestiunea Mării Mediterane** (1914), **Chestiunea oceanelor** (1919), subliniind de fiecare dată impactul mediului geografic asupra existenței umane. În aria sa de cercetare s-au aflat instituțiile și evoluția lor, astfel că în anii 1920-1922 a tipărit lucrarea **Dezvoltarea așezămintelor politice și sociale în Europa** (3 volume).

În 1926-1928, N. Iorga a publicat o sinteză de istorie univesală cu titlul **Essai de synthèse de l'histoire de l'humanité** (4 volume). Spre sfârșitul vieții, el și-a propus să scrie o masivă istorie universală, intitulată **Istoriologie umană**, anunțată în 1937, în cuvântul de deschidere a Institutului de Istorie Universală. După o viață de om, în care adunase un material documentar uriaș, N. Iorga își punea problema modului cum va realiza o asemenea operă, surprinzând liniile generale de evoluție a umanității. În prefața lucrării, pe care se pregătea să o scrie, nota: „Aș fi vrut, din partea mea, să am mai mult talent <poetic> pentru a fi mai aproape de adevăr”. Cu alte cuvinte își propunea să scrie o istorie frumoasă, clară și accesibilă. O istorie în care accentul să fie pus pe evoluția civilizației și a stărilor de spirit. Din păcate, N. Iorga nu a apucat să scrie decât prefața, introducerea, câteva considerații privind metoda și fragmente din primul volum, suficiente totuși, pentru a deschide noi orizonturi istoriografiei românești, europene și universale.

Pe drumul deschis de Iorga avea să se afirme, după cel de-al Doilea Război Mondial, marele istoric francez Georges Duby, care a propus ca termenul de civilizație să capete un conținut mai larg prin acordarea unei atenții speciale evoluției mentalităților.

O activitate atât de prodigioasă i-a atras lui Iorga laurii meritați, primind titlul de Doctor Honoris Causa al Universităților din Strasbourg, Lyon, Geneva, Vilnius, Oxford, Paris, Bratislava, Roma, Alger, de membru al Academiiilor din Veneția, Cracovia, Lisabona, Roma, Varșovia, Santiago de Chile etc. etc. Istoricul român a fost o prezență activă și prestigioasă la Universitățile și Academiiile menționate, dar și la multe altele, fiind receptat ca una dintre cele mai ilustre personalități ale acelor timpuri.

La rândul său, Gheorghe I. Brătianu a adus importante contribuții

privind istoria universală, mai ales a evului mediu. A publicat lucrări remarcabile privind imperiul bizantin, comerțul orașelor italiene și mai ales istoria Mării Negre. Dintre lucrările sale menționăm: **Vicina. Contribution à l'histoire de la domination byzantine et du commerce génois en Dobrogea** (1923), **Etudes byzantines d'histoire économique et sociale** (1938). Un real interes au suscitât lucrările **Le problème des frontières roumaines pendant la guerre de 1877-1878 et du Congrès de Berlin** (1928), **Napoleon III et les nationalités** (1934), precum și **Bismarck and Ion C. Brătianu** (1939).

După moartea lui N. Iorga, Gheorghe I. Brătianu **s-a considerat continuatorul și discipolul** acestuia. În 1942, la inaugurarea cursului său la Școala Superioară de Război, Gheorghe Brătianu afirma: „Îmi este dat să urmez și aici, cum am urmat și la Universitate, activității lui Nicolae Iorga. Această împrejurare m-a făcut să mă opresc la tema acestor câteva conferințe pe care voi avea cîntea să le dezvolt în fața Dvs. [...] Când am fost întrebat ce conferințe vreau să dezvolt în fața Dvs., întâia întrebare pe care mi-am pus-o a fost aceasta: despre ce v-ar fi vorbit Nicolae Iorga, dacă i-ar fi fost dat să rămână în viață și să vă vorbească mai departe de la această catedră?

Mi-am închipuit atunci că, dacă ar fi trăit, tot aceeași temă ar fi ales-o, poate cu alt titlu, dar în orice caz, conținutul gândirii ar fi fost același, pentru că împrejurările în mijlocul cărora se desfășoară acest curs l-ar fi determinat desigur și pe el să aleagă același subiect al conferințelor sale”.

Discursul de recepție rostit de Gheorghe I. Brătianu la 26 mai 1943, cu prilejul primirii sale în Academia Română s-a intitulat **N. Iorga - istoric al românilor**. Cu un alt prilej, în 1945, Gheorghe I. Brătianu, declara: „Dintre diferitele metode de a expune istoria universală, e de preferat din punctul de vedere al cercetării și al varietății aspectelor, aceea folosită de Nicolae Iorga: urmărirea unei anumite probleme în decursul timpului, fie să ne mărginim la un anumit spațiu geografic, fie să cercetăm o chestiune de însemnătate și influență generală”.

Gheorghe I. Brătianu a continuat să fie preocupat de îmbogățirea concepției privind scrierea istoriei, remarcându-se prin ideile sale novatoare. În 1942 el aprecia că existau trei categorii de spații: etnic, vital și de securitate. Spațiul etnic reprezenta „arealul pe care trăiește același neam, poporul cu același grai și aceeași conștiință a originii”. Spațiul vital reprezenta un concept ce aparținea geopoliticii, el

constituind „întinderea dincolo de limitele populației de aceeași origine”. Spațiul de securitate cuprindea „aceleași regiuni și puncte fără de care o națiune nu poate îndeplini nici misiunea ei istorică, nici posibilitățile care alcătuiesc destinul ei”. Asemenea idei, formulate de istoricul român aveau să fie reluate și aprofundate la congresele internaționale de istorie de după cea de-a doua conflagrație mondială.

Chiar în condițiile vitrege ale războiului, Gheorghe I. Brătianu a continuat să țină legătura cu colegii săi din străinătate. În aprilie 1944, el adresa o scrisoare deschisă lui W.G. Leland, președintele Comitetului Internațional de Istorie, în care-i cerea să intervină pe lângă guvernul SUA pentru a pune capăt bombardamentelor asupra României, cărora le-au căzut victimă mii de persoane nevinovate și care au produs uriașe distrugereri materiale. Gheorghe I. Brătianu scria: „Ce judecată se cuvine distrugerilor care au lovit în zilele din urmă țara mea, nu în obiectivele ei militare, nici în instalațiile ei industriale, nici căile ferate, dar în instituțiile ei de știință și cultură [...] Nu vă cutremurați oare deopotrivă, aflând că după ce Iorga a fost răpus în persoana sa, astăzi Universitatea cu truda lui clădită i se nimicesc și urmele operei sale?” Scrisoarea se încheia cu cuvintele: „Sunteți istoric, domnule președinte: *nollesse oblige*”.

Gheorghe I. Brătianu, chiar dacă nu a avut notorietatea lui N. Iorga, a fost unul dintre marii istorici ai vremii sale. Acest fapt este evidențiat de faptul că a fost Doctor Honoris Causa al Universității din Bonn, membru al Societății de Științe și Litere din Boemia, al Institutului Kondakov din Praga, al Comitetului Internațional de Studii Istorice etc.

Opera de căpetenie a lui Gheorghe I. Brătianu a fost **La Mer Noire. Des origines à la conquête ottomane**. Inițial a fost un curs ținut la Universitatea din București în 1941-1943, urmat de mai multe studii. În buna tradiție a *Annalelor*, Brătianu a realizat o „istorie vivanță”, a omului în relația sa cu mediul înconjurător, evidențiind rolul comerțului, a invaziilor populației de stepă, precum și lupta marilor puteri pentru a stăpâni strâmtoarele Mării Negre.

Ca și N. Iorga, nu și-a văzut tipărită lucrarea cea mai dragă a inimii sale. Dacă Iorga nu-a apucat decât să schițeze **Istoriologia umană**, Gheorghe Brătianu și-a încheiat opera capitală, **La Mer Noire**, dar care a fost publicată în 1969, la 16 ani de la moartea sa, și nu în România, ci la München. A apărut în limba română abia în 1998.

Pentru comunitatea internațională a istoricilor această lucrare a

constituit o adevărată surpriză, deoarece o devansase pe cea mai celebră monografie consacrată unei Mări, dar scrisă în aceeași manieră. Este vorba despre **Marea Mediterană** publicată de Fernand Braudel în 1949.

În concluzie, apreciem că, dincolo de vicisitudinile timpurilor, rămâne esențial faptul că N. Iorga și Gheorghe I. Brătianu sunt doi istorici români de frunte care, prin opera și concepția lor, s-au impus pe plan european și chiar mondial.

Bibliografie selectivă:

- Mihail Berza, **Nicolae Iorga**, București, 1965
 Fernand Braudel, **Ecrits sur l'histoire**, Paris, 1969
 Gheorghe I. Brătianu, **Teorii nouă în învățământul istoriei**, Iași, 1926
 Idem, **Concepțiunea actuală a istoriei medievale**, București, 1924
 Vasile Cristian, **Istoriografia generală**, București, 1979
 N. Iorga, **Două concepții istorice**, București, 1911
 Idem, **Generalități cu privire la studiile istorice**, ediția a II-a, București, 1944
 Paul E. Michelson, **Gheorghe Brătianu's Inaugural Lecture on Medieval Historiography**, Iași, 1988
 Petre Otu și Aurel Pentelescu, **Gheorghe I. Brătianu. Istorie și politică**, București, 2003
 Valeriu Râpeanu, **N. Iorga. Omul, opera, prietenii**, București, 1993
 Dorina N. Rusu, **Membrii Academiei române. 1866-2003. Dicționar**, București, 2003
 Ioan Scurtu (coordonator), **Istoria Românilor**, vol VIII. **România Întregită (1918-1940)**, București, 2003
 Victor Spinei, **Confluente istoriografice românești și europene: Gheorghe I. Brătianu**, Iași, 1998
 Pompiliu Teodor, **Evoluția gândirii istorice românești**, Cluj, 1970
 Alexandru Zub, **Istorie și istorici în România interbelică**, Iași, 1989